

Vico's wetenschap van de verbeelding

Wat ontbreekt in het moderne denken is het perspectief van het geheel. Daarin is 'de bloem van wijsheid' te vinden, datgene waar je op uit bent in een socratisch gesprek: vanuit het onderzoek van een specifieke casus zicht krijgen op een groter geheel, het grote verhaal. Tegenwoordig geloven veel mensen dat zo'n perspectief niet meer mogelijk is. Zij nemen genoegen met gefragmenteerde kennis, ad hoc en casuïstisch, zonder groter overkoepelend verband. Maar die houding leidt tot een beperkte blik, gebrek aan overzicht en inefficiënt handelen.

Om het geheel te kunnen zien moet je fragmentarische kennis verbinden aan een groter idee. Daarvoor is verbeeldingskracht vereist, verbanden kunnen leggen tussen verschillende dingen, eenheid aanbrengen in de veelheid. Vroeger heette die kunst *topica*, een onderdeel van logica en argumentatieleer. Het is de leer van het vinden van 'gemeenplaatsen', algemene opvattingen die door iedereen gedeeld worden, omdat ze tot de *sensus communis* behoren, de 'gemeenschappelijke zin'. Die vormen het fundament voor een plausibele redenering. Topen zijn ideeën die zo sterk en overtuigend zijn dat ze mensen verbinden: 'Ja, dat klopt, daar wil ik in meegaan'.

Standaardvoorbeeld van een logische argumentatie is altijd de volgende redenering: Alle mensen zijn sterfelijk (major premisse); Socrates is een mens (minor premisse); Socrates moet sterven (conclusie). Dit is een zogenaamd syllogisme, een sluitrede, bestaande uit twee premissen en een conclusie. Kern is de major premisse. Dat is de *topos*, de gemeenplaats, een algemene regel die onbetwifelbaar is. Uit de verbinding daarvan met de

minor of kleinere premisse volgt noodzakelijkerwijs de conclusie. De kunst van het redeneren is het vinden van dit soort topen of major premissen, de uitgangspunten van een argumentatie. Die vormen het fundament ervan.

De Italiaanse filosoof Giambattista Vico (1668 – 1744) heeft daarvoor een wetenschapsleer van de verbeelding opgesteld. Daarin gaat het erom de ervaring te ordenen in termen van 'universaliën van de verbeelding', algemene ideeën van de verbeeldingskracht. Zulke topen zijn geen abstracte begrippen, zoals in de logica van Aristoteles (*genus* en *species*) en de ons bekende, daarop gebaseerde wetenschap. Daar is de mens een 'ongevederde tweepoot', wat slechts een algemeen begrip is van het intellect. Een algemeen begrip van de verbeeldingskracht is een ideaalportret, een poëtisch karakter, een mythisch beeld of verhaal, in ieder geval iets waarmee je je kunt identificeren. Bijvoorbeeld Odysseus, of Oedipus, of een andere held in een verhaal. Zij zijn niet slechts een abstract concept in een poëtisch jasje. Dan zou het jasje enkel aankleding zijn die je

beter achterwege kunt laten als je de naakte waarheid wilt zien. In werkelijkheid ligt de zaak omgekeerd, het abstracte begrip is een intellectueel aftreksel van een of meer oorspronkelijke ervaringen. Een 'universale van de verbeelding', zoals Odysseus, is een verdichting van die oorspronkelijke ervaring, gefilterd door de taal en de *sensus communis*. Zij heeft de vorm van een beeld of een verhaal dat je aanspreekt, dat een gevoelde eenheid tot stand brengt, zowel in jezelf als met anderen. Dat gaat veel verder dan Aristoteles' algemeen aanvaarde mening. Het is een binnenkant-weten, in tegenstelling tot het intellectuele weten, dat alleen een weten van buitenaf is, een buitenkant-weten. Mensen van wie de geest gevormd is door rationeel denken kunnen zich soms nauwelijks voorstellen wat het inhoudt om deze verbeelding aan te spreken. Zij zijn gewend dingen van buitenaf te benaderen, als iets externs, iets wat los van hen staat. Verbeelding is de kracht om van binnenuit te weten, te herkennen wat als oorspronkelijke ervaring ligt opgeslagen in de eigen geest.

In feite bestaat deze verbeelding uit drie delen, herinnering, verbeelding en inventie. Herinnering treedt op wanneer je in de stroom van sensaties en ervaringen een punt vasthoudt. De verbeelding maakt daar één geheel van, een verhaal met een kop en een staart. De inventie voegt er vervolgens een verklaringsmodel aan toe, of een moraal, of een metaperspectief. Deze drie bij elkaar vormen ons herinnerend bewustzijn van oorspronkelijke ervaringen. Zij geven een totaalgevoel van orde aan de ervaring, een samenhang of rode draad, een zin of betekenis. Zij maken een waarachtig en noodzakelijk verhaal zichtbaar, niet in de objectieve afstandelijke zin, maar in de persoonlijk doorleefde zin. Vico noemt het de 'eeuwige ideale geschiedenis'. Het is de platoonse idee in een nieuw jasje.

De eeuwige ideale geschiedenis wordt uitgedrukt in mythen en fabels, in spreuken en sprookjes, in poëtische beelden en gevleugelde taal. Het zijn plots waarin een waarheid wordt onthuld door zijn tegengestelde, een onwaarheid, waarin een held met hulp van de goden het monster overwint of ten onder gaat aan zijn overmoed. Het zijn de poëtische verdichtingen van gemeenschappelijke ervaringen en daarmee een schat van topen. Zij zijn de algemene ideeën van de verbeelding. Letterlijke taal en logische oordelen zijn daar niet geschikt voor, die bieden uiteindelijk nooit een kompas voor menselijke affaires. Daarvoor zijn zij teveel losgesneden van de verbeelding. Conceptuele analyse moet verbonden zijn met de logica van poëtische wijsheid, met beelden en verhalen die je aanspreken, die een appèl op je doen, waarmee je je kunt identificeren.

Wijsheid gaat altijd net zoveel over de onderzoekende persoon als over de onderzochte kwestie. Haar streven is niet slechts een eerste premisse van een redenering te vinden, maar een oorspronkelijke verbinding in de ervaring.